قفل‌شدگی دارایی‌های سمی

علی حسن‌زاده
استاد دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران

امروز سخن از رشد بالای نقدینگی و تبعات مثبت و منفی آن در تمامی محافل اقتصادی، پولی و بانکی مطرح است. بسیاری از منتقدان به این نکته اشاره می‌کنند که چرا به‌رغم رشد بالای نقدینگی در سال‌های گذشته هنوز اقتصاد کشور گرفتار جریان‌های رکودی است؟ چرا باوجود این حجم بالای نقدینگی در اقتصاد، چرخ‌های صنعت و تجارت به گردش درنیامده است؟ چرا در وضعیت کنونی نه‌تنها بنگاه‌های کوچک بلکه شرکت‌ها و صنایع بزرگ هم با مشکل تامین سرمایه در گردش روبه‌رو هستند؟ مطالعات کارشناسی این پاسخ را می‌دهند که گره کار در جای دیگر است.

موضوع در این‌جاست که این حجم از جریان منابع عمدتا توسط بانک‌ها در دارایی‌های موسوم به دارایی سمی مسدود شده است.

ورود بانک‌ها طی دهه گذشته به بازار املاک و مستغلات، عدم توجه به بانکداری نوین و تمرکز گسترده بر توسعه شعب فیزیکی خصوصا در مناطق شرقی بخش قابل توجهی از این منابع در جریان را به‌صورت یک دارایی غیرمولد تبدیل کرده است.

بخش عمده‌ای از سودآوری بانک‌ها نیز در سال‌های گذشته به دلیل ورود بانک‌ها به بازار املاک و مستغلات در سال‌های اخیر و افزایش شعب آنها بوده است که با افزایش ارزش دارایی‌های ثابت، به‌شکلی غیرواقعی بیانگر سودآوری آنها بود. درحالی‌که این کار موجب شده هم نسبت دارایی‌های آنها از سقف تعیین‌شده بیشتر شود و هم درصورت فروش، ارزش این دارایی‌ها بسیار کمتر از ارزش ثبت شده آنها خواهد بود.

با یک نگاه اجمالی امروز به صنعت بانکی کشور ملاحظه می‌کنیم که این موسسات به‌عنوان یک واسطه‌گر مالی تمایلی به پرداخت تسهیلات ندارند و برعکس صرفا به‌عنوان مؤسسات سپرده‌پذیر سعی در جذب منابع بیشتر داشته‌اند و عمدتا با ابزارهای قیمتی حتی برخلاف قوانین و مقررات نظام بانکی سعی در ربودن گوی سبقت از رقبا را داشته‌اند. چراکه تمرکز آنها در بازار املاک و مستغلات و گردش سرمایه‌های آنان در پروژه‌های عظیم ساختمانی راهی جز جذب این منابع گران‌قیمت برای آن‌ها نگذاشته است.

وارد شدن منابع به این پروژه‌ها از یک طرف و رکود موجود بخش مسکن و ساختمان از طرف دیگر امکان بازگشت این منابع را به جریان گردش مالی اقتصاد میسر نمی‌سازد، براین اساس توانی برای ارائه تسهیلات که می‌تواند مولد و موتور رشد اقتصادی و ایجاد فرصت‌های جدید شغلی در جامعه باشد را فراهم نمی‌کند. تشدید تداوم رکود هزینه‌های ایجاد گروه دیگری از این دارایی‌های سمی یعنی معوقات را فراهم می‌کند.

حال سوال این است که راهکار فرار از این بحران یا مرداب چیست؟ پاسخ این است که ضروری است فعالیت‌های بانکداری براساس قوانین نظام بانکی انجام شود که بر این پایه پرهیز از دخالت در سایه بخش‌های اقتصادی توصیه می‌شود.

به‌عبارت دیگر انجام فعالیت‌های رایج مانند سرمایه‌گذاری می‌تواند رویکرد موجود را تغییر دهد.

راهبرد

عکس: امیر حسامی‌نژاد/تسنیم

سرنوشت نامعلوم ۱۳۳۲ هزار میلیارد تومان سپرده‌های بانکی

مهناز اعتدالی
روزنامه‌نگار

تازه‌ترین گزارش‌ها از تغییر و تحول پولی در بانک‌ها، نشان می‌دهد که حجم نقدینگی کشور از مرز ۱۳۷۰ هزار میلیارد تومان گذشته است. در این بین حجم سپرده‌های غیردولتی‌ها نیز با رقمی نزدیک به ۱۳۳۲ هزار میلیارد تومان بیشترین سهم را در این حجم کل نقدینگی به خود اختصاص داده است.

پول‌ها کجاست؟

باتوجه به آمار منتشر شده از سوی بانک مرکزی درخصوص میزان حجم نقدینگی، حجم سپرده‌گذاری‌های غیردولتی، رقم بدهکاری دولت به بانک مرکزی و رشد سپرده‌های قانونی و سهم پول و شبه پول آنچه که در این میان مغفول مانده، باید بررسی کرد که این حجم نقدینگی چرا در اقتصاد کشور در گردش نیست؟

عباس تاجبخش، صاحب‌نظر در مسائل اقتصادی در گفت‌وگو با «جامعه فردا» معتقد است: رقم اعلام شده از سوی بانک مرکزی در مورد میزان حجم کل نقدینگی کشور باید در چرخش اقتصادی دیده شود. مشکل امروز اقتصاد ما این است که این حجم نقدینگی استاندارد نیست به این معنی که طبق استاندارد جهانی میزان نقدینگی در هر کشور باید در طول سال حداقل ۴برابر و حداکثر ۹برابر در گردش باشد تا در زمره اقتصادهای پویا و سالم قرار بگیرد.

هر قدر این عدد به ۹ برابر نزدیک شود نشان از رشد، سلامت و توسعه آن اقتصاد است به‌طورمثال اگر در کشور ما ۱۳۷۰ هزار میلیارد تومان حجم نقدینگی وجود دارد، باید در صورت سلامت اقتصادی بیش از ۱۰ هزار میلیارد تومان یا بیش از ۱۰ تریلیون تومان در سال گردش پول وجود داشته باشد تا اینکه به عدد ۹ برابری و رشد نزدیک شویم. یا اینکه حداقل با در نظر گرفتن استاندارد ۴ برابری رقم اعلام شده باید بیش از ۶هزار میلیارد تومان یا ۶ تریلیون تومان باشد، که نیست و این نشان‌دهنده عمق بحران و چالش جدی اقتصاد بیمار ایران است.

این تحلیلگر اقتصادی در ادامه اظهار داشت: برای رسیدن به پاسخ این سوال که پول‌های اعلام شده در کجای این اقتصاد راکد شده‌اند باید به این نکات دقت کرد که در مرحله نخست، دولت رقمی حدود ۳۴۰ هزار میلیارد تومان (براساس آخرین آمار در دسترس) به بخش خصوصی بدهکار است یعنی این رقم نزد دولت قفل‌شده و در اختیار بخش خصوصی و اقتصاد کشور نیست.

از سوی دیگر نیز حدود ۳۵۰ هزار میلیارد تومان معوقات بانکی را باید در نظر بگیریم که این رقم را وام‌گیرندگان از سیستم بانکی در قالب تسهیلات دریافت کرده‌اند ولی به منابع بانک برنگشته است. یعنی از یک طرف سیستم بانکی این پول را طلبکار است و از سوی دیگر این حجم پول قفل شده است بین بانک‌ها و وام گیرندگان آنها و در چرخش اقتصادی نیست.

براین اساس بیش از نیمی از حجم نقدینگی کشور را که بخشی از آن بدهی دولت به بخش خصوصی و بدهی‌های وام‌گیرندگان به سیستم بانکی است؛ بدین‌گونه از چرخه اقتصاد خارج شده است. در مورد باقی‌مانده پول نیز باید گفت که بخش اعظم آن را سپرده‌گذاری‌های نزد سیستم بانکی تشکیل می‌دهد که این عدد هم بنا بر اعلام آخر بانک مرکزی ۱۳۳۲ هزار میلیارد تومان است.

بنابراین با یک تحلیل بسیار ساده می‌بینیم به‌رغم این حجم نقدینگی این رقم پول در اقتصاد ما در جریان نیست. درصورتی که این پول‌ها رها شود یعنی دولت بدهی خود را به بخش خصوصی و پیمانکارانش پرداخت کند و از سوی دیگر معوقات بانکی از طرف وام‌گیرندگان واریز شود و این پول‌ها به چرخش بیفتاد، این نگرانی از سوی دولت وجود دارد که این حجم سنگین پول که در نهان است چنانچه به جریان بیفتاد ممکن است لطمه‌های جبران‌ناپذیری را به اقتصاد وارد کند. براین اصل هدایت و جهت دادن به این حجم از نقدینگی کار بسیار سختی است زیرا در صورت ورود یکباره به اقتصاد تورم شدید به‌دنبال خواهد داشت.

مشکل امروز اقتصاد ما این است که این حجم نقدینگی استاندارد نیست به این معنی که طبق استاندارد جهانی میزان نقدینگی در هر کشور باید در طول سال حداقل ۴برابر و حداکثر ۹برابر در گردش باشد تا در زمره اقتصادهای پویا و سالم قرار بگیرد

تاجبخش با اشاره به اینکه ما در اقتصاد کشور دچار افراط و تفریط شده‌ایم، اظهار داشت: در یک مقطع زمانی به خاطر رونق اقتصاد را رها کردیم که رسیدیم به تورم‌های دورقمی تا ۴۴درصدی، در زمان دیگری هم راه تفریط را پیش گرفتیم و به دلیل نگرانی از تورم بازار را به‌شدت کنترل کردیم که نتیجه آن شد رکود، که امروز در همه بخش‌های اقتصاد ناظر آن هستیم. اما باید به این نکته توجه کنیم که لطمات رکود نیز کمتر از تورم نیست.

در هر صورت کارگزاران دولت باید روش‌هایی را پیشنهاد کنند که اقتصاد بتواند به یک وضعیت ثبات نسبی برسد. اینکه تورم را با کنترل به عدد ۱۰ درصد یا کمتر می‌رسانند ولی از سوی دیگر رکود وحشتناک و بسته را در اقتصاد کشور تجربه می‌کنیم به نقطه‌ای می‌رسیم که ادامه این وضعیت دیگر ممکن نیست و در آن زمان است که بازار به سمت تورم ۳۰ تا ۴۰ درصدی سوق پیدا می‌کند.

این تحلیلگر اقتصادی با تاکید بر اینکه خوب است این حجم بدهی به تدریج آزاد شود تا اقتصاد را با بحران مواجه نکند افزود: بنگاه‌های خصوصی سال‌هاست که چند برابر بدهکاری خود مطالبات دارند ولی چون نمی‌توانند طلب خود از دولت را وصول کنند، چنانچه بدهکاری‌شان به سیستم بانکی باشد مشمول سود بانکی می‌شوند و اگر به سیستم مالیاتی بدهکار باشند در آن صورت هم ۲/۵ درصد جریمه را باید پرداخت کنند. بدهکاری به سازمان تامین اجتماعی نیز ۲درصد در ماه شامل جریمه می‌شود و اگر به هر یک از سیستم‌های دولتی باشد در هر صورت جریمه دیرکرد به آن تعلق می‌گیرد. اما در نقطه مقابل برای مطالبات هیچ سودی دریافت نمی‌شود یعنی اگر میلیاردها تومان سال‌ها در دست دولت بلوکه باشد علی‌رغم همه تورمی که مشمول آن می‌شود، بخش خصوصی طلب خود را به‌صورت همان طلب اولیه دریافت می‌کند.

در صورت استمرار این وضعیت بنگاه‌های اقتصادی به جایی می‌رسند که اصل پول طلب خود را به بدهی‌هایی می‌پردازند که در این مدت مشمول شده‌اند که این موارد از بخش‌های مالیاتی و تامین اجتماعی گرفته تا سیستم‌های قبوض آب، برق، گاز و... را شامل می‌شود که ارقام بسیار بالایی را رقم می‌زند.

تاجبخش تصریح کرد: علت معضلات بنگاه‌های اقتصادی در وهله اول ناشی از مطالبات‌شان است که نمی‌توانند وصول کنند که در این مورد دولت باید به سمتی برود که نسبت به پرداخت این بدهی‌ها اقدام شود. از سوی دیگر معوقات بانکی باید توسط وام‌گیرندگان تسویه شود تا در قالب تسهیلات جدید برای توسعه به گردش بیفتاد.

بر این اساس اگر در راهبرد اقتصادی به نقطه‌ای برسیم که حداقل در گردش پول طبق استاندارد جهانی ۴ بار گردش مالی داشته باشیم در آن زمان می‌توانیم نسبت به رونق اقتصادی خوشبین بود.

این تحلیلگر اقتصادی در خصوص کاهش ۴درصدی سپرده‌گذاری‌های بلند مدت نسبت به مدت مشابه سال قبل بعد از اعلام کاهش نرخ سود بانکی، اعلام کرد: انتظار همین می‌رفت زیرا در اقتصاد ما سیستم بانکی نرخ سود سپرده‌ها را به نحوی محاسبه می‌کند که با بازار همخوانی نداشته باشد یعنی اگر شما پول خود را در هر بخش اقتصادی به جریان بیندازید هیچ وقت در پایان سال نمی‌توانید سود ۲۲ درصد به‌دست آورید. درحالی‌که سیستم بانکی ما طی سال‌های متمادی چنین سودی را به سپرده‌های بانکی پرداخت کرده است. در نتیجه بسیاری از سپرده‌گذاران که از نقدینگی قابل توجهی برخوردارند به‌جای اینکه این پول را در مسیر تولید و کارآفرینی سرمایه‌گذاری کنند آن را در سیستم بانکی قفل کرده‌اند. سیستم بانکی نیز این پول را در قالب تسهیلات به بخش‌هایی از اقتصاد که آن هم در مسیر دیگری قفل شده است می‌پردازد. یعنی عملا این پول دیگر در جریان نیست و سیستم بانکی فقط سودی را پرداخت می‌کند که در گردش نیست. آن بخش از سپرده‌گذاری‌ها که اکنون از سیستم بانکی خارج شده‌اند به بازارهایی از جمله مسکن ورود پیدا کرده‌اند که بعد از مدت‌ها شاهد رونق نسبی آن هستیم و انتظار می‌رود در دیگر بازارها هم این تغییرات دیده شود اما این موضوع باید کنترل شود زیرا اگر یک حداقل سود بانکی مطابق با وضعیت بازار برای نقدینگی‌ها محاسبه نشود و زیرساخت‌های لازم برای چرخش این حجم نقدینگی دیده نشود، ممکن است این پول در بازارهای خریدوفروش ارز و دلار و سکه وارد شود که اثرات تخریبی آن به‌مراتب بیشتر از سودهای بالای بانکی است. بنابراین مدیریت دولت در این زمینه می‌تواند نقدینگی خارج شده از بانک را به بخش بورس، خرید و فروش سهام، توسعه بخش صنعت، کشاورزی و تولید هدایت کند که برای این منظور در قدم اول باید فضای کسب و کار را با یک پنجره واحد تعریف کند. یعنی برای گرفتن مجوز نباید به ارگان‌ها و سازمان‌های مختلف مراجعه شود که هریک در ناهماهنگی با یکدیگر با بخشی‌نگری و موازی‌کاری سرمایه‌گذاران را به ستوه می‌آورند.

بیش از نیمی از حجم نقدینگی کشور را که بخشی از آن بدهی دولت به بخش خصوصی و بدهی‌های وام‌گیرندگان به سیستم بانکی، بدین‌گونه از چرخه اقتصاد خارج شده است

حلقه مفقوده نقدینگی بی‌اثر

در سال‌های گذشته، نقدینگی همواره با رشد روبه‌رو بوده اما نرخ رشد اقتصادی، اگر کاهش پیدا نکرده باشد در بهترین شرایط ثابت مانده است. از سوی دیگر تورم هم رشد نکرده، یعنی نه تورم بالا رفته است و نه نرخ رشد اقتصادی. براین اساس زمانی که این نقدینگی نه در اختیار عوامل تولید است و نه در دست مردم، رهگیری اینکه این حجم از نقدینگی در کجای اقتصاد فریز شده است، تنها از عهده بانک مرکزی برمی‌آید.

شاید بتوان گفت سرعت گردش پول که در اقتصاد ما بسیار کند است حلقه مفقوده این ماجراست. زیرا رابطه مبادله پول نشان می‌دهد که همواره باید بین حجم پول و سرعت گردش آن با قیمت و میزان معاملات اقتصادی برابر باشد. آمارها اعلام می‌کند که حجم پول افزایش داشته است ولی در سوی دیگر مبادله، میزان معاملات اقتصادی به میزان انتظار، بالا نرفته است. در سال‌های گذشته نرخ نقدینگی همواره بالاتر از نرخ تورم و نرخ رشد تولید بوده که مجموعه این موارد نشان می‌دهد، سرعت گردش پول بسیار کم شده است که دلیل این سرعت پایین گردش پول هم به عوامل ساختاری اقتصاد ایران ربط دارد.

گزارش

انتشار اطلاعات خرید فلایت چک توطئه بود

جامعه فردا: حواشی خرید فلایت چک‌ها که در روزهای گذشته، اظهارنظرهای بسیاری را با خود همراه کرده بود، دیروز نشست خبری علی عابدزاده معاون وزیر راه و شهرسازی و رئیس سازمان هواپیمایی کشوری را هم زیر سایه برد. او با اشاره به حواشی ایجاد شده برای قراردادهای خرید هواپیماهای فلایت چک گفت: از سال ۵۲ تا ۹۲ بررسی ایمنی فرودگاه‌های کشور با دو فروند هواپیمای فلایت چک انجام می‌شد و این دو فروند هواپیما در طول ۴۰ سال این اقدامات را انجام می‌دادند. از آنجایی که به منظور حفظ ایمنی فرودگاه‌ها در کشور به هواپیماهای فلایت چک نیاز جدی وجود داشت.

پس از خروج این دو هواپیما از ناوگان نیاز مبرم به خرید هواپیماهای فلایت چک داشتیم. اولین فروند هواپیمای فلایت چک را در دوران تحریم و در شرایط بسیار سخت خریداری کردیم و تصمیم بر این بود که هواپیمای دوم و سوم را خریداری کنیم و باید هواپیمایی خریداری می‌شد که مورد تأیید باشد.

معاون وزیر راه و شهرسازی تاکید کرد: در این بین عده‌ای اصرار بر این داشتند هواپیمایی که مورد تأیید ما نیست را به کشور وارد کنند، اما ما هواپیمایی که قابلیت‌های مورد نیاز را نداشت خریداری نکردیم بنابراین عده‌ای واسطه‌گر حواشی را برای قرارداد خرید هواپیمای فلایت چک ایجاد کردند.

علی عابدزاده ادامه داد: هواپیمایی که واسطه‌گران اصرار فروش آن به ایران را داشتند صفحه پروازی ۲۰ هزار پایی را داشت که اساسا مناسب شرایط جوی و جغرافیایی ایران نبود و با خرید آن مخالفت شد و همین عامل ایجاد هیاهو و حواشی از سوی واسطه‌گران شده بود.

در ادامه این نشست، رحمت‌الله مه‌آبادی مدیرعامل شرکت فرودگاه‌ها و ناوبری هوایی ایران نیز با بیان اینکه انتشار اسناد محرمانه قرارداد خرید اولین هواپیمای فلایت چک توطئه بود، گفت: دومین هواپیمای فلایت چک تا نهایتا ۱۲ ماه دیگر وارد کشور می‌شود.

مه‌آبادی تاکید کرد: با توجه به حساسیت بسیار بالا در زمینه قراردادهاب خرید فلایت چک لازم است تا این قراردادها در فضای آرام و بدون تنش بررسی شود.

او گفت: قرارداد خرید اولین فلایت چک در دوران تحریم‌ها انجام شد و متاسفانه اسناد محرمانه این قرارداد توسط عده‌ای از واسطه‌گران منتشر شد که آن را یک توطئه می‌دانم.

مه‌آبادی با بیان اینکه قرارداد خرید دومین هواپیمای فلایت چک پس از تحریم‌ها و در قالب مناقصه انجام شد، گفت: در آن زمان توانستیم خرید دومین هواپیمای فلایت چک را در قالب مناقصه تهیه کنیم و طبق قرارداد باید در بازه زمانی هشت تا ۱۲ ماه هواپیمای فلایت چک دوم تحویل داده شود.

اخبار کوتاه

بازی دوباره چین باحساب ایرانیان

مهر: بانک‌های چینی با ارسال پیامک به دانشجویان ایرانی، بار دیگر تهدید کردند که حساب ایرانیان را مسدود خواهند کرد. این اولین‌باری نیست که چینی‌ها چنین برخوردی می‌کنند. چین بار دیگر حساب ایرانیان مقیم شهرهای مختلف خود را مسدود کرد؛ این بار البته برای دانشجویان. چند ماه پیش که حساب صادرکنندگان ایرانی به دلایل نامعلوم مسدود شد، مقامات چینی عنوان کردند که دلیل اصلی اینکه حساب ایرانی‌ها مسدود شده، تطبیق برخی سیستم‌های بانکی با مقررات جدید بین‌المللی و به خصوص FATF بوده است، اما اکنون دانشجویان ایرانی هم با مشکل مشابهی مواجه شده‌اند و بانک‌های چینی با ارسال یک پیامک، به آنها اعلام کرده اند که حساب شان مسدود خواهد شد. در همین ارتباط، یکی از دانشجویان ایرانی مقیم چین می‌گوید: این تنها بانک چینی است که تا پیش از این با دانشجویان ایرانی کار می‌کرد و آنطور که پیداست، شرایط اکنون برای دانشجویان با سختگیری بسیار همراه شده است. او توضیح داد: بانک آوچاینا که یک بانک دولتی چین است، با ارسال پیامکی به دانشجویان، اعلام کرده که ارائه هر گونه خدمات به اتباع کشورهای کره‌شمالی، سوریه و ایران ممنوع است؛ ضمن اینکه همین بانک، خدمات دلاری به اتباع کشورهای سودان، کوبا و کریمه را هم ممنوع اعلام کرده است.

ابلاغ دستورالعمل طرح جدید اشتغال

مهر: مدیر ملی طرح توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار، از ابلاغ دستورالعمل طرح «توسعه رسته‌های منتخب اشتغال» به استان‌ها از سوی وزیر کار خبرداد و گفت: تا دو هفته آینده این طرح در کشور اجرا می‌شود.

رضا تازیکی، با تشریح آخرین وضعیت اجرای طرح توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار (تکاپو) به عنوان یکی از طرح‌های اشتغالزای دولت گفت: بر اساس طرح توسعه رسته‌های منتخب، ظرفیت‌های اشتغال متناسب با هر استان و هر منطقه شناسایی و برای رشد اشتغال در همان رسته اقدامات لازم انجام می‌شود. بیش از ۲۰ رسته فعالیت در سراسر کشور شناسایی شده است. او با بیان اینکه برای اجرای طرح توسعه رسته‌های منتخب ۲۰ هزار میلیارد تومان از محل اعتبار بانکی برای پرداخت تسهیلات پیش‌بینی شده است گفت: در برنامه اشتغال فراگیر در مجموع اشتغال ۹۷۰ هزار نفر در سال ۹۶ از طریق اجرای چهار طرح «کارورزی ویژه فارغ‌التحصیلان دانشگاهی»، «مهارت آموزی در محیط کار واقعی»، «مشوق‌های کارفرمایی» و «توسعه رسته‌های منتخب» هدفگذاری شده است. تازیکی درباره سهم اشتغالزایی این طرح از ۹۷۰ هزار شغل هدفگذاری شده برای سال ۹۶ گفت: با اجرای طرح توسعه رسته‌های منتخب بین ۴۰۰ تا ۴۵۰ هزار شغل هدفگذاری شده که با توجه به مطالعات انجام شده روی رسته‌های مختلف این میزان اشتغالزایی قابل دستیابی است.

توتال نگرانی در ارتباط با ایران ندارد

فارس: مدیرعامل شرکت توتال فرانسه در مصاحبه با شبکه خبری CNBC گفت: نگرانی نسبت به قرارداد با ایران نداریم و به اصول پایبندیم، اگرچه نیم نگاهی به فعالیت‌های کنگره در قبال ایران داریم. به گزارش CNBC، پاتریک پویانه، در پاسخ به سیاست این شرکت در قبال ایران گفت: ما هیچ نگرانی نسبت به ایران نداریم و معتقدم که ما باید به اصول و قوانین احترام بگذاریم. ما با این کشور قرارداد داریم و این قرارداد برای ما بسیار جذاب و ارزشمند است و برنامه داریم این قرارداد را اجرایی کنیم. او ادامه داد: ما نمی‌خواهیم این قرارداد را از دست بدهیم کنگره در حال بررسی طرحی برای اعمال فشار به ایران است. ما این را هم می‌دانیم که کشورهای اروپایی و چین و روسیه به برجام پایبند هستند. مدیرعامل توتال تأکید کرد: ما منتظریم که ببینیم در آینده چه اتفاقی خواهد افتاد و قدم به قدم برمبنای شرایط پیش خواهیم رفت و نگرانی در این زمینه نداریم.